

Joanna Szczepaniak-Sienniak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
joanna.szczepaniak@ue.wroc.pl

Marek Kośny

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
marek.kosny@ue.wroc.pl

KIERUNKI ZMIAN
W INSTYTUCJONALNEJ OPIECE NAD DZIEĆMI
DO LAT 3 W ŚWIETLE OCZEKIWAŃ RODZIN
– STUDIUM PRZYPADKU¹

WPROWADZENIE

Tytułowa instytucjonalna opieka nad dziećmi do lat 3 rozumiana jest jako różne formy opieki pozarodzinnej, funkcjonujące jako usługi społeczne realizowane w żłobkach i klubach dziecięcych lub usługi opieki indywidualnej (domowej), świadczone przez dziennych opiekunów i nianie (por. Eurostat 2009, Dz.U. 2016 nr 0 poz. 157).

W licznych badaniach naukowych funkcjonowanie instytucjonalnej opieki nad małymi dziećmi (do lat 3, ale też w wieku przedszkolnym) ukazywane jest w kontekście różnych korzyści o demograficznym, społecznym lub gospodarczym charakterze. Przy czym istotne jest rozróżnienie na dostępność i jakość funkcjonowania instytucji publicznych (finansowanych i zapewnianych przez państwo lub samorządy) oraz niepublicznych (oferowanych w sektorze prywatnym i pozarządowym), a także uwzględnienie perspektywy krótko- i długookresowej w analizie danych skutków (Kurowska i Szczupak 2016: 86–102, Moroń 2011: 168, Barnett 2011).

¹ Artykuł powstał w wyniku badania realizowanego w 2015 i 2016 roku we Wrocławiu, w ramach projektu „Partycypacyjna polityka rodzinna miasta Wrocław” oraz programu Obywatele dla Demokracji, finansowanego ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (funduszy EOG) (więcej o projekcie: *Participatory family policy of the city of Wrocław*, <http://eeagrants.org/project-portal/project/PL05-0492>, data dostępu: 26.07.2016; <http://frp.org.pl/projekty/biezace/13-partycypacyjna-polityka-rodzinna-miasta-wroclaw>, data dostępu: 26.07.2016).

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

Jednym z istotnych aspektów funkcjonowania pozarodzinnej opieki nad małym dzieckiem (dziećmi) jest potencjalny wzrost dzietności i aktywności zawodowej kobiet. Z wyników badań przywołanych przez Kurowską (2012: 16) wynika, że wzrost dostępności opieki instytucjonalnej nad dzieckiem ma pozytywny wpływ na dzietność (Kravdal 1996, Del Boca 2002, Castles 2003, Wrohlich 2006, Rindfuss i in. 2010), jak również na aktywność zawodową kobiet (Del Boca 2002, Del Boca i Locatelli 2006, Haan i Wrohlich 2011). Pozytywny efekt uzyskiwany jest w tym przypadku poprzez zwiększenie liczby miejsc subsydiowanych w żłobkach (a także przedszkolach) oraz dofinansowanie kosztów instytucjonalnej opieki nad dziećmi (szerzej: Kurowska 2012). Inne badania wykazują, że brak odpowiednich usług opiekuńczych nad małymi dziećmi stanowi jedną z głównych barier aktywności zawodowej i zatrudnienia kobiet. Te bowiem, niejako zmuszone do czasowego lub trwałego opuszczenia rynku pracy, by zająć się dziećmi, mają różne trudności w ponownym podjęciu zatrudnienia (Matysiak 2007, Kurowska 2010). Wobec powyższego ważne stało się tworzenie instrumentów na rzecz łączenia obowiązków opiekuńczych z wykonywaniem pracy (por. Macura i in. 2005, Kotowska i Józwiak 2011), zwłaszcza w odniesieniu do kobiet z dziećmi, które znacznie częściej niż ojcowie opiekują się nimi i z tego powodu częściej pozostają bierne zawodowo² (Czapiński i Panek 2015: 140–142). Opieka instytucjonalna jest w tym kontekście uważana za jedno z podstawowych rozwiązań polityki rodzinnej, sprzyjających zarówno wzrostowi dzietności, jak i zatrudnienia kobiet (Kotowska 2007), zwłaszcza tych z dziećmi do lat 3. Badania Del Boca i in. (2009, za: Kurowska 2010) dla krajów UE pokazały, że dostępność opieki instytucjonalnej dla dzieci w wieku 0–2 lat, mierzona odsetkiem dzieci uczęszczających do tych placówek, silnie dodatnio wpływa na prawdopodobieństwo pracy kobiet, w szczególności tych z niskim i średnim poziomem wykształcenia. Inne, potencjalne korzyści dostępu do instytucjonalnej opieki nad dzieckiem to m.in. redukcja ubóstwa kobiet (w związku z ich aktywnością zawodową i zatrudnieniem), wyrównywanie szans życiowych oraz zmniejszenie ryzyka wykluczenia społecznego dzieci z rodzin w stosunkowo gorszej sytuacji materialnej lub też z niskim wykształceniem rodziców (dzięki dostępowi do niedrogich, ale wysokich jakościowo, publicznych usług opiekuńczych i możliwości podjęcia pracy przez rodziców) czy korzyści gospodarcze, takie jak na przykład wzrost przychodów podatkowych państwa (z tytułu dostępu do pozarodzinnych usług opiekuńczych i potencjalnie wyższych wskaźników aktywności ekonomicznej oraz zatrudnienia) (Esping-Andersen 2009, Heckmann 2011, Szelewa 2011).

W Polsce rozwojowi instytucjonalnej opieki nad małymi dziećmi powinna sprzyjać utworzona w 2011 roku ustawa o opiece nad dziećmi do lat 3 (Dz.U. 2016 nr 0 poz. 157), głównie dzięki takim zmianom i regulacjom, jak:

² Z opinii badanych w *Diagnozie Społecznej 2015* wynika, że 96,1% osób, które nie pracują (nie są zatrudnione) ze względu na opiekę nad dzieckiem lub dziećmi to kobiety. W tym samym badaniu, podobnie jak dwa lata wcześniej, co druga kobieta w wieku 25–44 lat wskazywała opiekę nad dzieckiem jako główny powód bierności zawodowej (Czapiński i Panek 2015: 142, 158).

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

- rozszerzenie zakresu instytucji (usług) opieki nad dzieckiem – od 2011 roku oprócz żłobków³ funkcjonować mogą kluby malucha, opiekunowie dzienni i nianie;
- wprowadzenie w 2011 roku resortowego programu rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 „Maluch”⁴;
- od 2012 r. rozszerzeniu uległ zakres podmiotów uprawnionych do tworzenia i prowadzenia żłobków i klubów dziecięcych (w ramach programu „Maluch”) – w pierwszej edycji o dotacje mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego z przeznaczeniem na tworzenie miejsc opieki, organizację miejsc opieki u dziennego opiekuna oraz zapewnienie funkcjonowania miejsc opieki utworzonych od dnia wejścia w życie ustawy; w kolejnych edycjach dofinansowanie rozszerzono na kolejne grupy podmiotów, m.in. osoby fizyczne, organizacje pozarządowe, osoby prawne, zakłady pracy, a od 2015 roku uczelnie wyższe;
- w 2013 r. zmniejszono obowiązek wkładu własnego gminy, z 50% do 20%, jako warunku uzyskania dotacji budżetu państwa w ramach programu „Maluch”;
- w 2014 r. złagodzone przepisy w zakresie wymagań lokalowych i sanitarnych dotyczących żłobków i klubów dziecięcych (Dz.U. 2014 poz. 925).

Wymiernym efektem tychże zmian ma być przede wszystkim zwiększenie wskaźnika „użłobkowania”, tj. odsetka dzieci do lat trzech objętych opieką instytucjonalną – do 33% w 2020 roku (SRKL 2020: 70). Inne strategiczne cele przywołanej ustawy to sprzyjanie rozwojowi zdywersyfikowanych instrumentów pozarodzinnej opieki nad małym dzieckiem, wsparcie rodzin w planach prokreacyjnych i procesie wychowania dziecka (zachęcanie do posiadania dziecka i kolejnych dzieci) oraz ułatwianie rodzicom małych dzieci podejmowanie zatrudnienia.

Niestety, w rzeczywistości formy opieki wprowadzone ustawą o opiece nad dziećmi do lat 3 (Dz.U. 2016 nr 0 poz. 157) nie rozwijają się zadowalająco (por. NIK 2014). Nasuwa się pytanie o przyczyny takiego stanu rzeczy. Na podstawie własnej obserwacji można postawić hipotezę, że wynika to przede wszystkim ze słabej wiedzy rodzin na temat funkcjonowania i możliwości dostępu do różnych instrumentów opieki nad dziećmi do lat 3, zwłaszcza takich jak kluby dziecięce, dzienni opiekunowie i nianie. Niniejszy artykuł dostarcza argumentów na rzecz potwierdzenia tej hipotezy. Jednocześnie Autorzy wskazują inne uwarunkowania słabego rozwoju omawianych form opieki oraz określają potencjalne kierunki rozwoju instytucjonal-

³ Warto przypomnieć, że przed 3 kwietnia 2011 roku żłobki objęte były przepisami dotyczącymi zakładów opieki zdrowotnej. Związane z tym, trudne wymogi formalne, prowadziły do coraz bardziej postępującego zmniejszania się liczby żłobków i oddziałów żłobkowych (szerzej: SRKL 2020: 12 i nast.).

⁴ Szczegóły dotyczące programu (konkursu) publikowane są na stronie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-nad-dzieckiem-w-wieku-do-lat-trzech/resortowy-pogram-maluch/rok-2016/ogloszenie-o-konkursie/> (data dostępu: 26.07.2016).

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

nej opieki nad małymi dziećmi (do lat 3) na przykładzie opinii, w tym oczekiwań wrocławskich rodzin – uczestników badania.

Tabela 1. Wskaźniki „uźłobkowania”* we Wrocławiu i w Polsce w latach 2012–2015

Table 1. Availability of nurseries in Wrocław and Poland in 2012–2015

Wyszczególnienie <i>Specification</i>	2012	2013	2014	2015
Wrocław <i>Wrocław</i>				
Dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych <i>Children in nurseries and children's clubs</i>	2 954	3 210	3 874	4683
Populacja dzieci w wieku do lat 3 (0–2) <i>Population of children under the age of 3 (0–2)</i>	19 440	18 997	19 301	19713
Wskaźniki „uźłobkowania”* (w %) <i>Availability of nurseries* (in %)</i>	15,2	16,9	20,1	23,8
Polska <i>Poland</i>				
Dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych <i>Children in nurseries and children's clubs</i>	45 111	54 559	66 365	74694
Populacja dzieci w wieku do lat 3 (0–2) <i>Population of children under the age of 3 (0–2)</i>	1 190 042	1 145 573	1 124 854	1106141
Wskaźniki „uźłobkowania”* (w %) <i>Availability of nurseries* (in %)</i>	3,8	4,8	5,9	6,8

* Stosunek liczby dzieci ogółem objętych opieką w żłobkach/oddziałach żłobkowych oraz klubach dziecięcych do liczby dzieci w grupie wieku do lat 3 (bez trzylatków) – wyrażony procentowo.

* *The ratio of the number of children in nurseries / nurseries sections and children's clubs to the number of children under the age of 3 (excluding three-year-olds) – in percent.*

Źródło: opracowanie własne na podstawie: US we Wrocławiu 2014 i 2016, Banku Danych Lokalnych GUS.

Source: own elaboration based on: Regional Statistical Office in Wrocław 2015, Local Data Bank of Central Statistical Office.

Należy zwrócić uwagę, że sytuacja we Wrocławiu jest pod pewnymi względami specyficzna. Z jednej bowiem strony występuje tu najniższy – w porównaniu do innych największych polskich miast⁵ – i znacznie niższy niż dla Polski współczynnik dzietności (1,144 wobec 1,145 w Łodzi, 1,185 w Krakowie, 1,198 w Poznaniu, 1,319 w Warszawie oraz 1,289 w Polsce w 2015 roku; Bank Danych Lokalnych GUS, szerzej: Wróbel 2015). Narastają także inne problemy demograficzne, a co

⁵ Z liczbą ludności ponad 500 tys.

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

za tym idzie, także ekonomiczne, takie jak starzenie ludności, wyludnienie i ubytek zasobów pracy (szerzej: GUS 2014a). Z drugiej strony natomiast Wrocław jest przykładem miasta, w którym od wielu lat podejmowane są godne uwagi działania na rzecz przeciwdziałania tym problemom poprzez poprawę warunków powstawania i funkcjonowania rodzin. Przyjęto m.in. strategię „Wrocław w perspektywie 2020 plus” (w 2015 roku), w której podkreślono, że „[...] sukces odniosą te miasta, w których uda się połączyć elastyczną politykę aktywizacji zawodowej z elastyczną polityką prorodzinną” (Galar i in. 2015: 8)⁶. Jednym z wymiernych rezultatów polityki rodzinnej Wrocławia jest wysoki – w porównaniu do przeciętnej dla Polski – wskaźnik „użłobkowania” (ok. 24% wobec ok. 7% w kraju, zob. tabela 1). Oferowane są tu także – w mniejszym lub większym zakresie – pozostałe, wprowadzone ustawą o opiece nad dziećmi do lat 3, instrumenty (zob. tab. 2).

Tabela 2. Ustawowe instrumenty opieki nad dzieckiem w wieku do lat 3 we Wrocławiu w latach 2012–2015

Table 2. Statutory childcare instruments for children under the age of 3 in Wrocław in years 2012–2015

Wyszczególnienie <i>Specification</i>	2012	2013	2014	2015
Żłobki <i>Nurseries</i>	41	66	95	107
Oddziały żłobkowe <i>Nurseries sections</i>	2	2	0	0
Kluby dziecięce <i>Children's clubs</i>	5	6	4	5
Dzienni opiekunowie <i>Daily caregivers</i>	10	39	60*	90*
Nianie <i>Nannies</i>	–	–	400**	300**

Źródło: opracowanie własne na podstawie: US we Wrocławiu 2014 i 2016, Bank Danych Lokalnych GUS, * dane z wywiadu indywidualnego o liczbie dziennych opiekunów w ramach projektu WCI (*Wrocławski opiekun dzienny...*); ** dane uzyskane z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Departamentu Statystyki i Prognoz Aktuarialnych (szerzej zob. tabela 3).

Source: own elaboration based on: Regional Statistical Office in Wrocław 2015, Local Data Bank of Central Statistical Office, * data from the individual interview concerning the number of daily caregivers within the WCI project (*Wrocław Daily Caregivers...*); ** Data obtained from the Social Insurance Institution, Department of Statistics and Actuarial Forecasts (see also table 3).

⁶ Inne przykłady inicjatyw na rzecz rodzin to: przywoływany już projekt „Partycypacyjna polityka rodzinna miasta Wrocław”, który realizowany był w partnerstwie z gminą Wrocław, powołanie w 2015 roku Rady do Spraw Rodziny przy Prezydencie Wrocławia. Warto też przypomnieć, że Wrocław jest pierwszym miastem, w którym – w 2005 roku – powstał lokalny program Karty Dużej Rodziny.

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

Przyjmując założenie, że rozwój instytucjonalnej opieki nad dzieckiem w naszym kraju byłby z wielu względów korzystny (por. Kravdal 1996, Del Boca 2002, Castles 2003, Del Boca i Locatelli 2006, Wrohlich 2006, Kotowska 2007, Matysiak 2007, Kurowska 2010 i 2012, Esping-Andersen 2009, Haan i Wrohlich 2011, Kotowska i Józwiak 2011, Heckmann 2011, Szelewa 2011) ważne jest też pytanie o to, jakie powinny być kierunki i uwarunkowania tego rozwoju, aby dostępność i jakość omawianych usług opiekuńczych były lepsze. Podobny dylemat stanowił dodatkową przesłankę podjęcia przedstawionych w niniejszym artykule badań.

Dalsza część artykułu jest podzielona na 5 części. W kolejnej scharakteryzowane zostało wykorzystanie poszczególnych instrumentów wspierających opiekę nad dziećmi do lat 3, ukazujące sytuację Wrocławia na tle Polski. Następną część poświęcona została omówieniu metodyki badania sondażowego oraz struktury respondentów. W dalszych częściach, w odrębnych punktach, zaprezentowane zostały wyniki badania sondażowego oraz metodyka i wyniki zogniskowanych wywiadów grupowych (grup fokusowych; FGI – *Focus Group Interview*). Artykuł zamyka podsumowanie, w tym wnioski z przeprowadzonych analiz.

INSTRUMENTY OPIEKI NAD DZIECKIEM W WIEKU DO LAT 3 WE WROCŁAWIU I W POLSCE

Istotnym punktem wyjścia do diagnozy potrzeb rodzin odnośnie do polityki rodzinnej wobec dzieci do lat 3 jest zobrazowanie stanu instrumentarium tejże polityki oraz zmian w tym zakresie od wprowadzenia ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3.

Tabela 3. Liczba osób zgłoszonych do ubezpieczenia zdrowotnego z tytułu sprawowania opieki nad dzieckiem na podstawie umowy uaktywniającej w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (nianie)

Table 3. Number of people eligible for health insurance because of taking care of children under an activation agreement in the meaning of the Act of 4 February 2011 on childcare, under the age of 3 (nannies)

Wyszczególnienie <i>Specification</i>	Liczba ubezpieczonych (zatrudnionych) niań <i>Number of insured (employed) nannies</i>	
	Polska <i>Poland</i>	Wrocław <i>Wroclaw</i>
I–XII 2014	13 600	400
I–XII 2015	13 400	400
I–IV 2016	9 800	300

Źródło: Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Departament Statystyki i Prognoz Aktuarialnych.
Source: Social Insurance Institution, Department of Statistics and Actuarial Forecasts.

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

Analizując daną sytuację we Wrocławiu (tabela 2) można zauważyć, że wśród instytucjonalnych form opieki nad małym dzieckiem wyraźnie przeważają żłobki, natomiast wśród form indywidualnych – nianie (zatrudnione na podstawie „umowy uaktywniającej”: we Wrocławiu w 2014 i 2015 roku podpisano około 400 umów z nianiami, zaś w roku 2016, do kwietnia, około 300, por. tabela 3)⁷. Bardzo słabo natomiast rozwinęły się kluby dziecięce i dzienni opiekunowie.

W świetle założeń Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 coraz wyższa dostępność żłobków (i innych form opieki instytucjonalnej) jest pożądanym kierunkiem rozwoju systemu opieki nad małym dzieckiem. Poziom „użłobkowania”, czyli zinstytucjonalizowania opieki nad małym dzieckiem – tak we Wrocławiu, jak i w całym kraju – jest jednak jeszcze raczej niski, choćby z punktu widzenia wspomnianych wyżej założeń (SRKL 2020: 70) i tzw. celów „barcelońskich”⁸ (przypomnieć warto, że w świetle owych założeń odsetek dzieci w wieku do 3 lat objętych opieką instytucjonalną powinien wzrosnąć z 3,7% w 2011 roku do 33% w roku 2020).

Jak pokazano w tabeli 1, odsetek dzieci w żłobkach, oddziałach żłobkowych i klubach dziecięcych w populacji dzieci do lat 3 (bez trzylatków, tj. 0–2) w 2015 roku wyniósł w Polsce 6,8% (por. Sprawozdanie...), a we Wrocławiu 23,8%. Oznacza to, że poziom instytucjonalnej opieki nad małymi dziećmi (w wieku 0–2 lata) we Wrocławiu jest znacznie wyższy niż średnia w kraju.

METODYKA BADAŃ

Zasadniczą część badania empirycznego stanowiło badanie sondażowe. Na potrzeby badania przygotowany został kwestionariusz obejmujący pytania dotyczące sposobu postrzegania opieki nad dziećmi poniżej 6 roku życia oraz oczekiwań odnośnie do tego typu opieki. Badanie prowadzone było w okresie od kwietnia 2015 roku do kwietnia 2016 roku w bibliotekach miejskich, żłobkach, przedszkolach, na piknikach miejskich, wśród beneficjentów pomocy społecznej oraz wśród posiadaczy wrocławskiej Karty Dużej Rodziny. Połowa ankiet wypełniona została w formie tradycyjnej (technika PAPI – *Paper and Pencil Interview*), osobiście przez respondenta. Druga połowa badania zrealizowana została za pomocą ankiety on-line (techniką CAWI – *Computer-Assisted Web Interview*).

W badaniu udział wzięło prawie 1000 osób, z czego 847 ankiet zostało wypełnionych w sposób spójny i mogły one zostać uwzględnione w niniejszej analizie. Ze względu na charakter badania celem nie było jednak uzyskanie próby reprezentatywnej dla populacji Polski lub mieszkańców Wrocławia, chodziło o dotarcie do jak

⁷ Podobne tendencje, tzn. przewaga żłobków i słaby rozwój pozostałych – ustawowych – instrumentów opieki nad dzieckiem w wieku do lat 3 występują w całym kraju (Sprawozdanie RM 2015).

⁸ Cele „barcelońskie” ustanowione zostały na Szczycie Rady Europejskiej w Barcelonie w 2002 roku.

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

najliczniejszej grupy osób reprezentujących rodziny⁹ z dziećmi i zaangażowanych w opiekę nad nimi. Z tego względu wśród respondentów dominują kobiety (ponad 80%), znacznie większy niż w całej populacji jest także odsetek rodzin z dziećmi, a zwłaszcza rodzin wielodzietnych (z trojgiem i większą liczbą dzieci), a prawie 90% respondentów miało na wychowaniu dziecko (dzieci) w wieku do 6 lat. Dlatego uzyskane wyniki nie mogą być w prosty sposób uogólnione ani na populację mieszkańców Wrocławia, ani tym bardziej na populację Polaków. Sposób doboru respondentów, który nie został ograniczony do jakichkolwiek wstępnie zdefiniowanych grup osób, prowadzenie badania w miejscach umożliwiających dotarcie do różnych grup rodzin (pikniki rodzinne, żłobki, przedszkola, ośrodki pomocy społecznej) oraz liczba respondentów oznaczają jednak, że badanie stanowi cenne źródło danych o oczekiwaniach rodzin, a także ich wiedzy o dostępnych instrumentach polityki rodzinnej wobec rodzin z małymi dziećmi i potencjalnych kierunkach ich rozwoju.

Drugim etapem badania empirycznego, mającym na celu pogłębienie wyników uzyskanych w badaniu sondażowym, było zogniskowane badanie grupowe. Szersza charakterystyka tego etapu badań oraz wypływające z niego wnioski, przedstawione zostały w dalszej części artykułu.

STRUKTURA RESPONDENTÓW

Wśród ogółu respondentów 81% stanowiły kobiety, a 19% mężczyźni. Były to przede wszystkim osoby w wieku 30–34 lat (33%) i 35–39 lat (31%), a także w wieku 40–44 lat (17%). Osoby młodsze, w wieku 25–29 lat, stanowiły 12%, a pozostali (2%) to rodzice w wieku 18–24 lat.

W badaniu dominowały rodziny wielodzietne, tj. z 3 dzieci (34%), z 4 i więcej dzieci (7%). Następną stosunkowo liczną grupą były rodziny z 2 dzieci (29%) oraz z jednym dzieckiem (27%). 3% osób wypełniających ankietę nie posiadało dzieci.

Uczestniczący w badaniu posiadali najczęściej wykształcenie wyższe (74%). Większość respondentów (65%) to osoby pracujące w pełnym wymiarze godzin, a następnie osoby pracujące na własny rachunek (prowadzące własną działalność gospodarczą, 13%)¹⁰. Deklarowany przez respondentów dochód na rodzinę (głównie z pracy zarobkowej) był różny. Najwięcej osób (29%) wskazało, że jest on wyższy niż 5000 zł, najmniej (6%), że dochód na rodzinę nie przekracza 1000 zł (wykresy

⁹ Za rodzinę przyjęto w badaniu (zgodnie z definicją przyjętą w Narodowych Spisach Powszechnych 2002 i 2011 oraz w Roczniku Demograficznym GUS (2014b)) małżeństwo z dzieckiem (dziećmi) lub bezdzielne, a także związek nieformalny z dzieckiem (dziećmi) lub bezdzielny. Przy czym warto mieć na uwadze, że wśród respondentów, których odpowiedzi zostały uwzględnione w niniejszej analizie, większość (82%) stanowiły osoby zamężne.

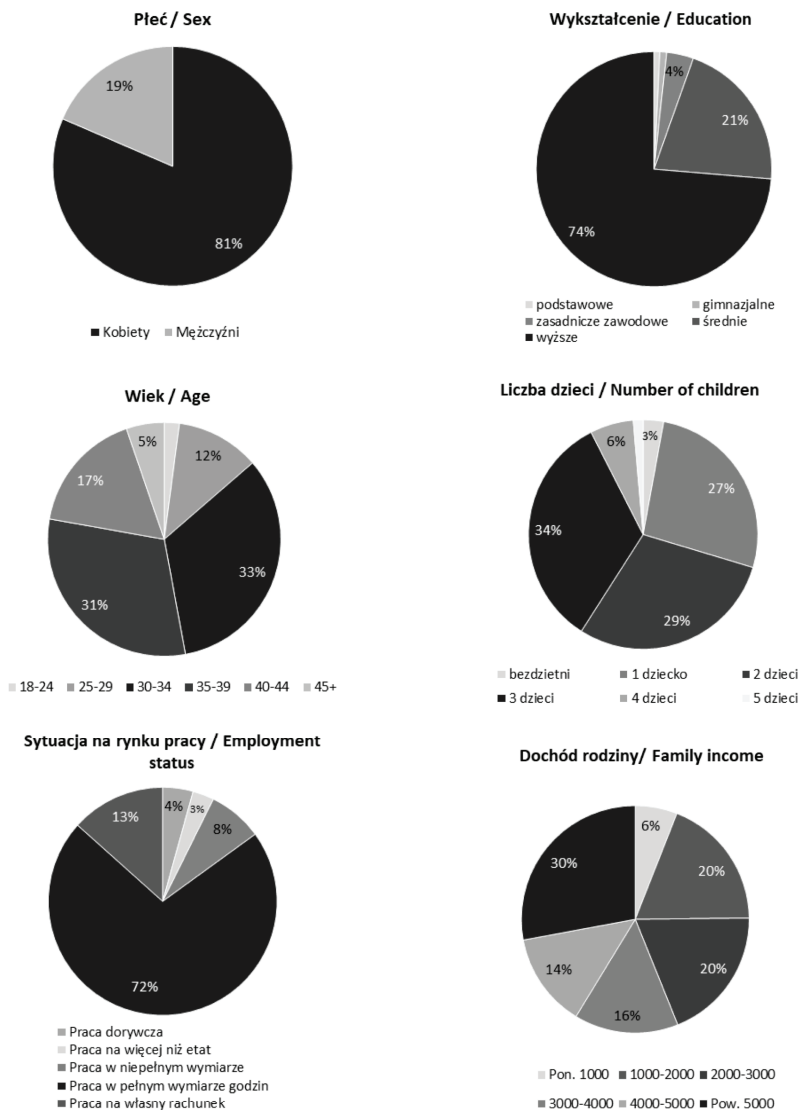
¹⁰ Odsetek osób pracujących na własny rachunek był bardzo zbliżony, niezależnie od płci respondenta. Odsetek prowadzących działalność gospodarczą był jednak wyższy wśród kobiet (prawie 17%) niż wśród mężczyzn (niecałe 11%).

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

prezentujące strukturę respondentów z punktu widzenia różnych cech zaprezentowane zostały na rysunku 1).

Rysunek 1. Wybrane cechy badanych rodzin

Figure 1. Selected characteristics of the analyzed families

Categories: Sex: Female, Male; Number of children: Childless, 1 child, 2 children, etc.; Employment status: Temporary work, More than full time work, Part-time work, Full-time work, Self-employed; Family income: Below 1000, ..., Above 5000

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

Należy w tym miejscu podkreślić, że niektóre podgrupy są na tyle mało liczne, że uzyskane dla nich wyniki, zaprezentowane w dalszej części, należy traktować ze szczególną ostrożnością. Dotyczy to przede wszystkim rodzin z więcej niż 4 dzieci oraz osób pracujących dorywczo lub w wymiarze przekraczającym jeden etat.

Jak już wspomniano, taka struktura próby oznacza, że uzyskanych wyników nie można uogólniać na populację miasta Wrocławia, ani tym bardziej populację Polski. Ze względu na wielkość próby oraz sposób doboru respondentów¹¹, uzyskane wyniki, chociaż niereprezentatywne dla wskazanych populacji, pozwalają jednak opisać oczekiwania badanych rodzin.

WYNIKI BADANIA SONDAŻOWEGO

Celem zdiagnozowania potrzeb badanych rodzin w odniesieniu do instytucjonalnej opieki nad małymi dziećmi ankietowanym zadano pytanie: *Co jest/byłoby dla Pani/Pana największym ułatwieniem przy posiadaniu małego dziecka – do 3. lat?* Respondenci zostali poproszeni o ponumerowanie odpowiedzi według ważności (od 1 – najważniejsze do 7 – najmniej ważne). Wśród odpowiedzi mieli do wyboru następujące opcje: swobodny dostęp do żłobka, niska opłata za żłobek, klub dziecięcy, dzienny opiekun, niania (zatrudniana na umowę przez rodzica/rodziców dziecka), pomoc babci/dziadka lub innej osoby z rodziny (nieodpłatnie), możliwość sprawowania opieki osobiście (w połączeniu ze świadczeniem pieniężnym). Na tej podstawie dokonano próby oceny, jakie instrumenty – spośród ustawowych – są postrzegane przez badane rodziny jako mniej lub bardziej ważne w opiece na małym dzieckiem oraz jak ważność instrumentów „pozarodzinnych” (ustawowych) oceniana jest w porównaniu do rodzinnych (pozaustawowych) form opieki nad dzieckiem, takich jak osobista opieka oraz pomoc babci lub dziadka (lub innej osoby z rodziny). W analizie tej należy zwrócić uwagę, że przy opcji dotyczącej osobistej opieki nad dzieckiem w ankiecie podkreślono, iż chodzi o opiekę płatną (połączoną ze świadczeniem pieniężnym, w zamian za wykonywanie pracy zarobkowej).

Mimo, że respondenci proszeni byli o uszeregowanie dostępnych opcji, nie zawsze wypełniali ankietę zgodnie z tym poleceniem. Niektórzy zamiast odpowiednio ponumerować poszczególne formy opieki (opcje) zapisali przy wybranych z nich „TAK” (aspekt istotny) lub „NIE” (aspekt nieistotny). W związku z tym, aby ujednoczyć uzyskane wyniki, uwzględnione odpowiedzi zostały zakodowane następująco. Przypisano wartości +1 odpowiedziom „TAK” oraz 1 i 2, wartość -1 odpowiedziom „NIE” oraz 6 i 7, natomiast pozostałym odpowiedziom (3, 4 oraz 5) – wartość 0.

¹¹ Sposób prowadzenie badania zakładał dotarcie do jak najszerszej grupy rodzin z dziećmi – zarówno tych bardziej, jak i mniej zamożnych (stąd badanie w bibliotekach miejskich, żłobkach, przedszkolach, na piknikach miejskich, ale także wśród beneficjentów pomocy społecznej).

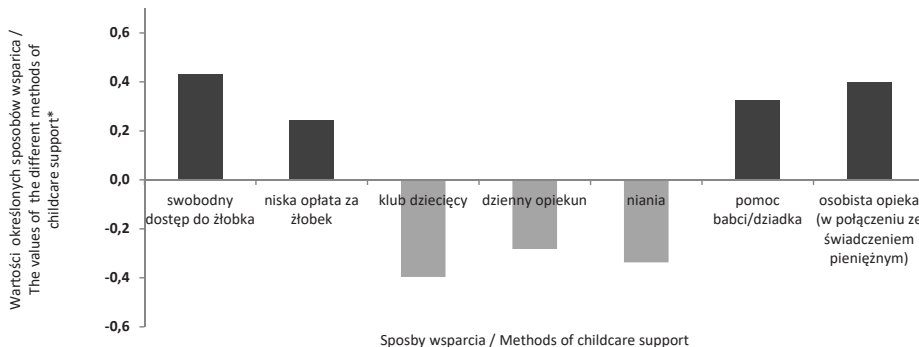
Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

Średnie uzyskanych w ten sposób wartości dla poszczególnych form opieki (i ich cech) zaprezentowane zostały na rysunku 2. Średnie te należą do przedziału od -1 do +1, gdzie wartość +1 oznaczałaby, że wszystkie rodziny deklarowały, że dany aspekt jest dla nich najważniejszy, natomiast -1 – że dany aspekt jest dla nich najmniej istotny.

Badane rodziny za ważne ułatwienie w procesie wychowywania małego dziecka uznały takie instrumenty polityki rodzinnej, jak żłobek (swobodny dostęp, niska opłata, zob. rysunek 2). Za nieistotne zaś kluby dziecięce oraz usługi dziennego opiekuna i niani (zatrudnianej przez rodzica lub rodziców). Ponadto, równie często jak żłobek respondenci wskazali osobistą opiekę nad dzieckiem (w połączeniu ze świadczeniem pieniężnym, rysunek 4), a następnie pomoc babci lub dziadka albo innej osoby z rodziny (nieodpłatnie). Warto jednocześnie podkreślić, że odsetek rodzin, które zdecydowanie popierały albo opiekę osobistą albo opiekę instytucjonalną, a drugą zdecydowanie odrzucały (czyli oceniały swobodny dostęp do żłobka jako istotny, a opiekę osobistą jako nieistotną lub odwrotnie), był stosunkowo niewielki (na poziomie kilkunastu procent).

Rysunek 2. Oczekiwania rodzin odnośnie do instrumentów / sposobów wsparcia w opiece nad dzieckiem do lat 3

Figure 2. Expectations of families regarding instruments / methods of childcare support for children under the age of 3

Categories: easy access to a nursery, low nursery fee, children's club, daily caregiver, nanny, grandparents' help, personal care (combined with a cash benefit)

* im wyższa wartość tym dana forma wsparcia ważniejsza (skala: od -1 do 1; wartości powyżej 0 ważne, poniżej 0 nieważne)

* the higher the value, the more important the form of support (scale: -1 to 1, values above 0 important, below 0 not important)

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

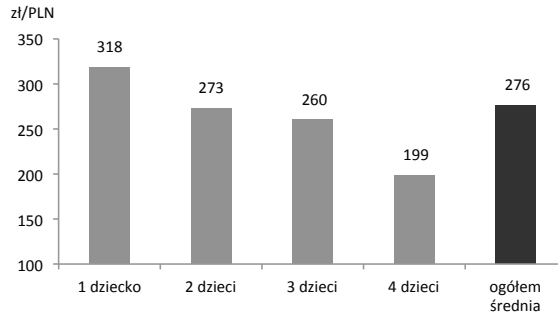
Średnia maksymalnych, możliwych do zaakceptowania przez rodziców, miesięcznych opłat za żłobek (za 1 dziecko) wyniosła 276 zł (por. rysunek 3). Im więcej

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

dzieci w rodzinie tym wysokość tej opłaty niższa – od 318 zł dla rodziny z 1 dzieckiem do 199 (i mniej) zł dla rodziny z 4 dzieci (i więcej).

Rysunek 3. Średnia maksymalnych miesięcznych opłat za żłobek, akceptowanych przez rodziców, wg liczby dzieci w rodzinie (w zł)

Figure 3. Average of the maximum monthly fees for nurseries accepted by parents, by number of children in the family (in PLN)

Categories: 1 child, 2 children, etc., overall average

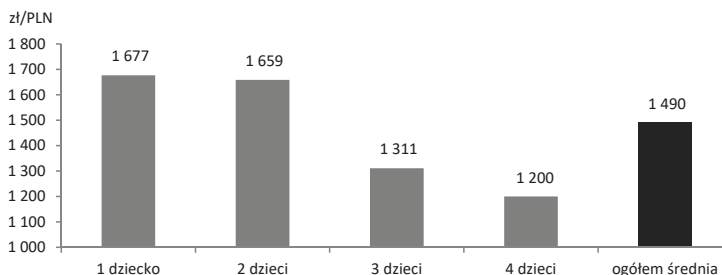
Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

Z kolei przeciętna miesięczna wysokość pożądanego świadczenia za osobiste sprawowanie opieki nad dzieckiem (dziećmi), w związku z niewykonywaniem pracy zarobkowej, wyniosła 1490 zł (por. rysunek 4). Co ciekawe, z opinii badanych rodzin wynika, że im więcej dzieci w rodzinie tym pożądana wysokość świadczenia za opiekę na dzieckiem w wieku do 3 lat jest niższa.

Rysunek 4. Przeciętna wysokość oczekiwanego świadczenia za osobiste sprawowanie opieki nad dzieckiem do lat 3, wg liczby dzieci w rodzinie (w zł)

Figure 4. Average expected cash benefit for taking personal care of the children under the age of 3, by number of children in the family (in PLN)

Categories: 1 child, 2 children, etc., overall average

Źródło: obliczenia własne.

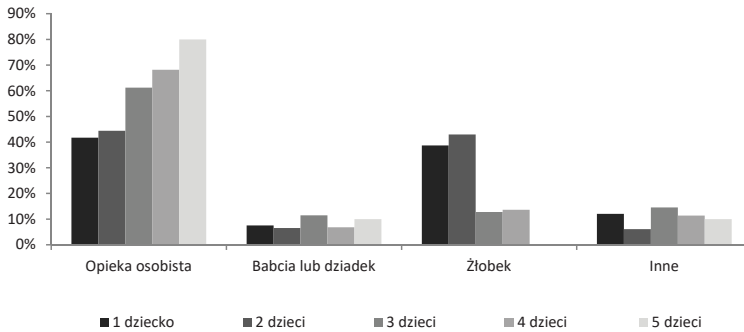
Source: own calculations.

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

Może to być związane z tym, że rodziny z liczbą dzieci większą niż 2 uwzględniły możliwość otrzymywania też innych świadczeń pieniężnych, m.in. świadczeń rodzinnych czy też – co wydaje się bardziej prawdopodobne – świadczeń wychowawczych w ramach programu Rodzina 500 Plus¹². Innym możliwym wyjaśnieniem jest obecna sytuacja osób (zazwyczaj matek) sprawujących opiekę nad dziećmi. W wypadku rodzin wielodzietnych, osoby te częściej nie pracują zawodowo ze względu na sprawowanie osobistej opieki nad dziećmi, za którą nie otrzymują wynagrodzenia. W sytuacji rodzin z mniejszą liczbą dzieci lub bezdzietnych, sprawowanie osobistej opieki nad dziećmi wymagałoby natomiast częściej rezygnacji z pracy, co skutkuje większymi oczekiwaniami w zakresie wysokości rekompensaty.

Rysunek 5. Deklarowane przeznaczenie świadczenia pieniężnego na dziecko w wieku do 3 lat, wg liczby dzieci w rodzinie

Figure 5. Declared allocation of cash benefits for a child under the age of 3, by number of children in the family

Categories: Personal care, Grandmother or grandfather, Nursery, Other; 1 child, 2 children, etc.

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

W kontekście oczekiwań finansowych interesująca jest też część badania, w której rodziny zostały zapytane czy są zainteresowane świadczeniem pieniężnym na dziecko (większość badanych, tj. 94%, odpowiedziało – jak można było oczekiwać – twierdząco) oraz, co ważniejsze, na co przeznaczyłyby owo świadczenie (por. rysunek 5). W przypadku rodzin z 3 i więcej dzieci na pierwszy plan wysuwa się właśnie opieka osobista nad dzieckiem (dla porównania, dla rodzin z 1 i 2 dzieci

¹² Program Rodzina 500 Plus jest systemem wsparcia rodzin z dziećmi, zwłaszcza rodzin wielodzietnych. Świadczenie wychowawcze, w wysokości 500 zł, jest wypłacane rodzicom, opiekunom prawnym lub opiekunom faktycznym, na każde dziecko do momentu osiągnięcia przez nie 18 lat. W przypadku ubiegania się o świadczenie na pierwsze dziecko obowiązuje kryterium dochodowe 800 zł (jeśli dziecko jest niepełnosprawne kryterium jest zwiększone do 1200 zł), na drugie i kolejne dziecko można się ubiegać o świadczenie niezależnie od wysokości dochodów. Zob. Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, Dz.U. 2016 poz. 195, <http://www.mpips.gov.pl/rodzina500plus> (dostęp: 17.04.2016).

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

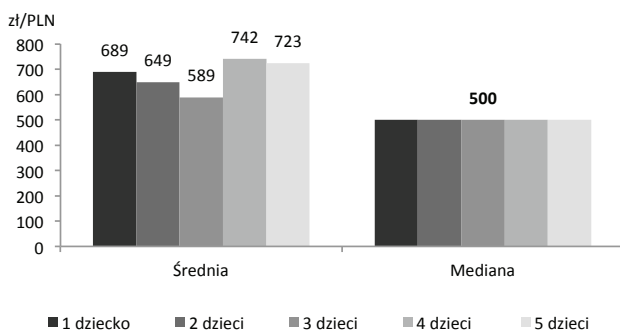
równie ważny jest żłobek). Jednocześnie należy zauważyć, że częstotliwość wskazań osobistej opieki wzrasta wraz z liczbą dzieci u badanych rodzin¹³.

Interesujące jest także to, że rodzice rzadko przewidują przeznaczenie otrzymywanych środków na dziecko dla babci lub dziadka (uczyniłoby tak tylko niecałe 10% badanych rodzin)¹⁴. Jednocześnie warto przypomnieć, że pomoc babci lub dziadka jest raczej ważnym wsparciem w opiece nad małym dzieckiem (por. rysunek 2).

W tym miejscu warto nadmienić, że miesięczna, oczekiwana wysokość świadczenia na dziecko wśród badanych rodzin jest niemal w zupełności adekwatna do wysokości świadczenia wychowawczego, wprowadzonego w kwietniu 2016 roku rządowym programem Rodzina 500 Plus (por. rysunek 6). Należy jednak mieć na uwadze, że omawiane badanie realizowane było w okresie kampanii wyborczej oraz tuż po wyborach prezydenckich w 2015 roku, kiedy to ostateczny kształt tego program był publicznie dyskutowany.

Rysunek 6. Miesięczna oczekiwana wysokość świadczenia na dziecko w wieku do 3 lat, wg liczby dzieci w rodzinie (w zł)

Figure 6. Expected monthly cash benefit for a child under the age of 3, by number of children in the family (in PLN)

Categories: Average, Median; Categories: 1 child, 2 children, etc.

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

Inne cechy, warte uwagi w kontekście identyfikacji potrzeb wrocławskich rodzin, to: liczba dzieci, sytuacja rodzica (respondenta) na rynku pracy oraz dochód rodziny.

¹³ W tym miejscu warto też mieć na uwadze inicjatywę Związku Dużych Rodzin Trzy Plus, zmierzające do wprowadzenia w opiece nad dzieckiem do lat 3 bonu opiekuńczo-wychowawczego (miesięcznego świadczenia pieniężnego należnego na dziecko po 12. miesiącu życia, tj. od zakończenia urlopu rodzicielskiego). Świadczenie to miałyby przede wszystkim ułatwić wybór: czy korzystać ze żłobka, czy zatrudnić nianię, czy też sprawować osobistą opiekę nad dzieckiem (wówczas owo świadczenie byłoby częścią rekompensatą utraconych dochodów z tytułu bierności zawodowej).

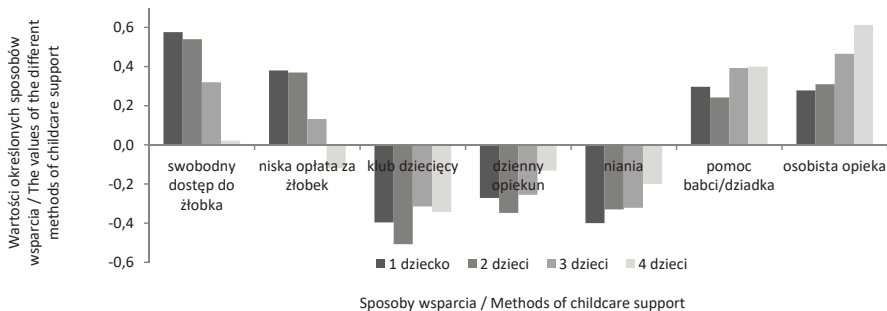
¹⁴ Należy mieć na uwadze, że nie ma żadnych przeszkód, aby rodzice zatrudnili właśnie babcię lub dziadka jako nianię, zgodnie z ustawą, tj. na podstawie odpowiedniej umowy (Dz.U. 2016 nr 0 poz. 157), i wypłacili jej ustalone wzajemnie wynagrodzenie.

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

Biorąc pod uwagę liczbę dzieci (por. rysunek 7), uzyskujemy potwierdzenie przedstawionych wcześniej wyników, a mianowicie, że rodziny z liczbą dzieci nie większą niż 2 zainteresowane są przede wszystkim żłobkiem (niedrogim), natomiast rodziny z 3 i więcej dzieci – osobistym sprawowaniem opieki nad dzieckiem (dziećmi) w wieku do lat 3. Tym samym zauważyć można, że im więcej dzieci w rodzinie, tym mniejsze zainteresowanie owych rodzin żłobkami (a tym bardziej pozostałymi rozwiązaniami ustawowymi, tj. klubami dziecięcymi, dziennymi opiekunami, zatrudnianiem niań). Rodziny z 4 dzieci uznały żłobek wręcz za nieistotny, w porównaniu do „rodzinnych” form wsparcia (opieki osobistej, pomocy babci lub dziadka), nawet gdyby miał być dostępny w niskiej cenie.

Rysunek 7. Oczekiwania rodzin odnośnie do form wsparcia opieki nad dzieckiem do lat 3, wg liczby dzieci w rodzinie

Figure 7. Expectations of parents regarding forms of childcare support for children under the age of 3, by number of children in the family

Categories: easy access to a nursery, low nursery fee, children's club, daily caregiver, nanny, grandparents' help, personal care (combined with a cash benefit); 1 child, 2 children, etc.

* im wyższa wartość tym dana forma wsparcia ważniejsza (skala: od -1 do 1; wartości powyżej 0 ważne, poniżej 0 nieważne)

* the higher the value, the more important the form of support (scale: -1 to 1, values above 0 important, below 0 not important)

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

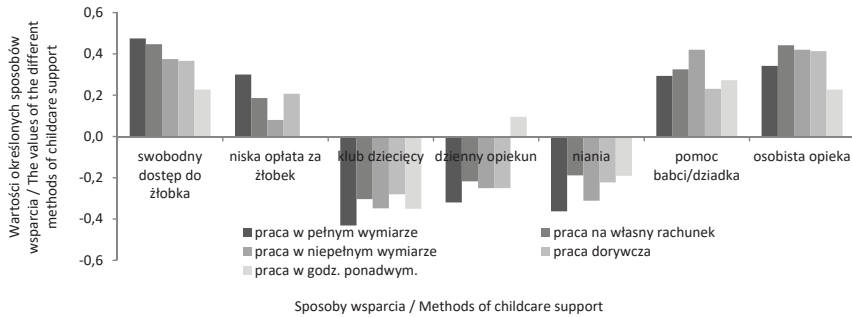
Z punktu widzenia ekonomicznych warunków funkcjonowania rodzin z dziećmi, jednym z ważniejszych kryteriów jest ich sytuacja na rynku pracy, tj. status zatrudnienia (pracujący w pełnym lub niepełnym wymiarze, pracujący na własny rachunek czy pracujący dorywczo) oraz to, czy rodzic pracuje ponadwymiarowo (tj. w wymiarze przekraczającym cały etat). Analizę oczekiwań rodzin odnośnie do opieki nad dzieckiem do lat 3 w zależności od statusu rodzica na rynku pracy, prezentuje rysunek 8.

W tym przypadku nie jest to czynnik istotnie różnicujący preferencje rodziców odnośnie do określonych form wsparcia w opiece na małym dzieckiem. Niemal w każdym przypadku wybierany jest zarówno żłobek, jak i osobista opieka albo pomoc babci lub dziadka.

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

Rysunek 8. Oczekiwania rodziców odnośnie do form opieki nad dzieckiem do lat 3, wg statusu na rynku pracy

Figure 8. Expectations of parents regarding forms of childcare for children under the age of 3, by employment status

Categories: Easy access to a nursery, low nursery fee, children's club, daily caregiver, nanny, grandparents' help, personal care (combined with a cash benefit); full-time work, self-employed, part-time work, temporary work, work more than full time

* im wyższa wartość tym dana forma wsparcia ważniejsza (skala: od -1 do 1; wartości powyżej 0 ważne, poniżej 0 nieważne)

* the higher the value, the more important the form of support (scale: -1 to 1, values above 0 important, below 0 not important)

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

Nasuwają się też inne, warte rozstrzygnięcia pytania, na przykład: dlaczego osoby pracujące w niepełnym wymiarze czasu pracy nie dostrzegły klubu dziecięcego (funkcjonującego do 5 godz.), jako rozwiązania bardzo zbliżonego do żłobka, podczas gdy sam żłobek jest przez nich wybierany niewiele rzadziej niż sprawowanie opieki nad dzieckiem w rodzinie lub też dlaczego rodzice małych dzieci nie wybierają instytucji opiekuna dziennego, rozwiązania znacznie bardziej elastycznego i „urodzinnego” niż wskazywany przez nich żłobek.

Jeśli chodzi o sytuację dochodową rodzin i jej ewentualny wpływ na hierarchię ważności określonych form wsparcia w opiece nad małym dzieckiem (por. rysunek 9) to szczególną uwagę zwracają rodziny z dziećmi, osiągające dochody poniżej 1000 zł, które preferują przede wszystkim osobistą opiekę (płatną) albo pomoc babci lub dziadka, a rzadziej żłobek oraz pozostałe instrumenty (wskazania rodzin w pozostałych kategoriach według dochodu są zbliżone – żłobek lub opieka nad dzieckiem w rodzinie).

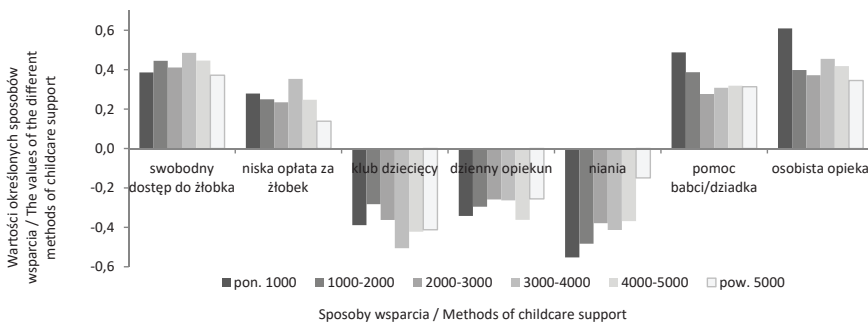
Priorytet form związanych z opieką rodzinną może mieć w tym przypadku związek z trudnościami w ponoszeniu koniecznych opłat za usługi dostarczane przez państwo, władze lokalne, czy też inne podmioty. Może to wynikać z tego, że w opisywanym badaniu założono, że osobista opieka jest połączona ze świadczeniem pieniężnym. Wreszcie, może być to związane z brakiem wiedzy o innych, tańszych niż żłobek, instrumentach wspierania opieki nad małym dzieckiem (jak opiekun dzienny

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

lub klub dziecięcy). Jednocześnie nasuwa się pytanie, czy rodziny z relatywnie niskimi dochodami nie skierowałyby swoich dzieci do innych niż żłobek instytucji, zamiast zajmować się nimi osobiście, gdyby owe instytucje były dostępne i gdyby potencjalnie zainteresowane rodziny o nich wiedziały. Umożliwiłoby to wykonywanie dodatkowej pracy, zwiększającej dochody rodziny, lub pozwoliłoby na poszukiwanie pracy. Taki dylemat pojawia się też w kontekście postulowanego, pośredniego celu polityki rodzinnej, jakim powinno być nie tylko wspieranie rodziców w opiece nad małym dzieckiem, ale też tworzenie możliwości ułatwiających łączenie życia zawodowego z rodzinnym, a przez to zwiększanie aktywności zawodowej i zatrudnienia w rodzinach z dziećmi (zwłaszcza wśród matek z małymi dziećmi, które są w relatywnie najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy (por. Kotowska 2007, Gromadzka 2008: 195 i nast., Kurowska 2010, Panek i Czapiński 2015: 140–142).

Rysunek 9. Oczekiwania rodziców odnośnie do form opieki nad dzieckiem do lat 3, wg dochodu w rodzinie

Figure 9. Expectations of parents regarding forms of childcare for children under the age of 3, by family income

Categories: easy access to a nursery, low nursery fee, children's club, daily caregiver, nanny, grandparents' help, personal care (combined with a cash benefit); below 1000, ..., above 5000

* im wyższa wartość tym dana forma wsparcia ważniejsza (skala: od -1 do 1; wartości powyżej 0 ważne, poniżej 0 nieważne)

* the higher the value, the more important the form of support (scale: -1 to 1, values above 0 important, below 0 not important)

Źródło: obliczenia własne.

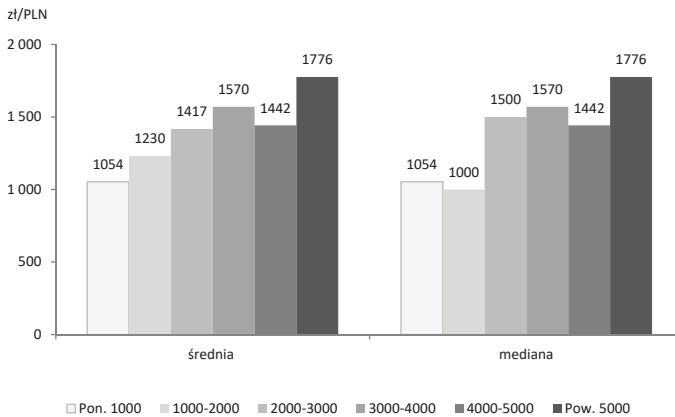
Source: own calculations.

Warto dodać, że oczekiwana wysokość miesięcznego świadczenia za osobistą opiekę wśród rodzin z dochodem poniżej 1000 zł oscyluje mniej więcej wokół właśnie 1000 zł (oczekiwania te są najniższe w porównaniu z rodzinami o wyższych dochodach, rysunek 10). Może to oznaczać, że rodziny z relatywnie niskimi dochodami są skłonne rezygnować z pracy na rzecz opieki osobistej nad dzieckiem, jeśli uzyskane z tego tytułu świadczenie będzie zbliżone do ewentualnych zarobków, co z kolei jest niepokojące ze względu na malejące szanse na powrót takich osób do

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

aktywności na rynku pracy (m.in. tego typu obawy związane są z uruchomieniem programu Rodzina 500 Plus i oferowaniem innych świadczeń pieniężnych). Potwierdzenie tej hipotezy wymagałoby jednak szerszych badań i nie jest możliwe wyłącznie na podstawie danych dostępnych w opisywanym badaniu.

Rysunek 10. Oczekiwania dotyczące wysokości świadczenia (miesięcznie) za osobiste sprawowanie opieki nad dzieckiem w wieku do lat 3, wg dochodu w rodzinie (w zł)
 Figure 10. Expected monthly cash benefit for taking care of a child under the age of 3, by family income (in PLN)

Categories: average, median; Below 1000, ..., Above 5000

Źródło: obliczenia własne.

Source: own calculations.

WNIOSKI Z WYWIADÓW FOKUSOWYCH

Wyniki badań ankietowych znalazły odzwierciedlenie w bezpośrednich, zogniskowanych wywiadach grupowych (2 grupy). Pozwoliły one tym samym na pogłębienie wiedzy o oczekiwaniach i wiedzy rodzin odnośnie do pozarodzinnych (ustawowych) form opieki nad dzieckiem do lat 3. W jednej z grup fokusowych udział wzięło 6 osób – rodziców posiadających dzieci w wieku do lat 3, w tym 3 kobiety i 3 mężczyzn. W drugiej grupie było również 6 osób, w tym 5 kobiet i jeden mężczyzna, posiadających dzieci w wieku „żłobkowym” lub „przedszkolnym” (do 6 lat). Rekrutacja uczestników badania odbywała się za pomocą ogłoszenia udostępnionego w sieci Internet. Do badania zaproszono pierwszych zgłoszonych chętnych (według kolejności wpływu zgłoszeń), którzy spełnili wspomniane wymagania, dotyczące wychowywania małych dzieci w wieku do 6 lat.

Struktura rodzin respondentów, ze względu na liczbę posiadanych dzieci, przedstawiała się następująco: w grupie pierwszej 3 z jednym dzieckiem i 3 z dwójką dzieci. W grupie drugiej – 2 z jednym dzieckiem, 2 z dwójką dzieci i 2 z trojgiem

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

dzieci. Wiek respondentów wahał się w granicach 34–38 lat. W większości były to osoby zatrudnione (tylko w trzech przypadkach uczestnicy badania zadeklarowali, że są bezrobotni). Osoby posiadające dzieci starsze niż 3 lata wypowiadały się na podstawie doświadczeń. Przy czym należy zauważyć, że również wychowywały one swoje dzieci w okresie obowiązywania ustawy z 2011 roku o opiece nad dziećmi do lat 3, a zatem w okresie funkcjonowania instrumentów analizowanych w omawianym badaniu (żłobków, klubów dziecięcych, dziennych opiekunów i niani).

Szczególnym celem tych wywiadów było pogłębienie wiedzy o następujących wnioskach wynikających z omówionych wyżej badań ankietowych:

1. Rodziny nie posiadają odpowiedniej wiedzy o nowych instrumentach wprowadzonych ustawą o opiece nad dziećmi do lat 3, tj. klubach dziecięcych, dziennych opiekunach i możliwości zatrudnienia niani, z tego powodu nie dostrzegają ich jako potencjalnych rozwiązań ułatwiających opiekę nad małym dzieckiem.
2. Zdecydowanie większe zainteresowanie żłobkiem niż klubem dziecięcym, dziennym opiekunem czy możliwością zatrudnienia niani wynika z utrwalonego w naszym kraju, tradycyjnego modelu opieki nad małym dzieckiem, w którym preferowana jest osobista opieka na dzieckiem (albo z pomocą babci lub dziadka, ewentualnie innej osoby z rodziny), a jeśli opieka ta miałaby być realizowana poza rodziną, to w instytucjach znanych, „tradycyjnych”, jakimi są żłobki.

Przebieg badania był następujący: uczestnicy najpierw wypełnili anonimową ankietę (metryczkę), na podstawie której możliwe było scharakteryzowanie struktury rodzin respondentów. W części zasadniczej (merytorycznej) moderator rozpoczął od pytania o to, jakie instrumenty wsparcia opieki nad dzieckiem do lat 3 są znane uczestnikom (było to pytanie otwarte). Po uzyskaniu różnorodnych odpowiedzi, które wskazywały na znikomą lub jedynie potoczną wiedzę badanych rodzin o funkcjonowaniu większości ustawowych instrumentów (klubu dziecięcego, opiekuna dziennego, niani), dokładnie wyjaśnił jakie instrumenty są dostępne w świetle ustawy o opiece nad dzieckiem w wieku do lat 3, na czym polega ich funkcjonowanie oraz jakie warunki należy spełnić, aby z nich skorzystać. Następnie poprosił o odniesienie się do tych rozwiązań oraz uszeregowanie ustawowych i „pozaustawowych” form opieki (osobistej lub babci/dziadka) od najbardziej do najmniej preferowanych jako wsparcie w wychowywaniu małych dzieci (podobnie jak w badaniu ankietowym).

Przeprowadzone wywiady fokusowe potwierdziły obydwa sformułowane wyżej wnioski, tj. o braku odpowiedniej wiedzy badanych rodziców o funkcjonowaniu wszystkich ustawowych instrumentów (respondenci odnosili się głównie do najbardziej powszechnych i znanych im form opieki – publicznych i niepublicznych żłobków). Dalsza część badania pokazała też duże zainteresowanie respondentów pozostałymi formami opieki (dziennymi opiekunami, klubami dziecięcymi, nianiami), o czym świadczyło sporo pytań dodatkowych z ich strony oraz ożywiona dyskusja. Mimo to, najprawdopodobniej ze względu na to, że uczestnicy badania nie spotkali się z tymi rozwiązaniami w praktyce, przy hierarchizowaniu ustawowych

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

i „pozaustawowych” form opieki (w końcowym etapie badania) nadal wybierali oni przede wszystkim żłobki albo opiekę osobistą.

Dodać warto, że badane rodziny nie wiedziały, gdzie szukać informacji o omawianych instrumentach wsparcia. Korzystały głównie z nieformalnych źródeł (takich jak internetowe grupy dyskusyjne, fora internetowe itp.), gdzie wiedza o potencjalnych rozwiązaniach jest rozproszona, niepełna i subiektywna. Dla przykładu, żadna z rodzin nigdy nie spotkała się ze stroną rządową www.rodzina.gov.pl (na której dostępne są wszystkie aktualne informacje o omawianych instrumentach ustawowych, sposobach ich tworzenia, wykorzystania itd.), ani nie umiała przypomnieć sobie żadnej akcji informacyjnej o tych rozwiązaniach (czy to rządowej, czy w środowisku lokalnym).

Ponadto, zauważyć można, że rodziny preferują te formy wsparcia opieki nad małym dzieckiem, którym ufają, lub też co do których mają przekonanie o wysokiej jakości usług. Warto tu zwrócić uwagę, że instrumenty wprowadzone w 2011 roku mogą funkcjonować dopiero od kilku lat, podczas gdy żłobek – nawet jeśli nie jest postrzegany przez rodziców jako odpowiednia instytucja do opieki nad małym dzieckiem – znany jest od wielu dekad.

Inna, warta odnotowania kwestia, na którą zwrócili uwagę badani rodzice, to koszty i wymogi formalne związane z możliwością wykorzystania ustawowych instrumentów. Z dyskusji na ten temat wynika, że – po pierwsze – istnieje rozdźwięk pomiędzy ich oczekiwaniami, jakimi są niskie koszty i wysoka jakość dostępnych usług (mowa była głównie o żłobkach), a możliwościami spełnienia tych oczekiwań. Wskazali, że niskie koszty występują w żłobkach publicznych, które nie cieszą się powszechnie dobrą opinią. Z kolei wysoką jakość usług dostrzegają głównie w żłobkach niepublicznych, które jednak zwykle są niedostępne cenowo. Po drugie, pojawiły się głosy, że wymogi formalne, jakie trzeba spełnić np. przy zatrudnianiu niani, są „odstraszające”, z tego powodu wolą korzystać z usług „nieformalnych”. Co ciekawe, wskazali tu nie tylko na nieformalne usługi niani, ale także usługi (również funkcjonujące nieformalnie), przypominające ideę opiekuna dziennego, tj. osoby, zajmujące się jednocześnie kilkorgiem dzieci, w swoim mieszkaniu lub mieszkaniu jednego z rodziców. Podkreślić należy, że na informację o „ustawowym” opiekunie dziennym w mieście Wrocławiu badani rodzice nie natrafili.

PODSUMOWANIE

Analiza funkcjonowania instrumentów ustawy o opiece nad dziećmi do lat 3 we Wrocławiu (w niektórych aspektach także w Polsce), pokazuje, że w praktyce mamy do czynienia z nierównomiernym rozwojem tych instrumentów – dostępne i upowszechniane są głównie żłobki¹⁵, natomiast znacznie mniej spopularyzowane są

¹⁵ Przy czym, jak wynika z innych badań, poziom „użłobkowania” w Polsce jest bardzo zróżnicowany, w niektórych gminach w ogóle nie ma żłobków, jak również zapotrzebowania na tę formę opieki (Kurowska i Szczupak 2016).

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

pozostałe (ustawowe) formy wsparcia opieki nad małym dzieckiem, takie jak kluby dziecięce, opiekunowie dzienni oraz nianie zatrudniane na podstawie odpowiedniej umowy. Z dotychczasowych badań (Eurofound 2015, Szczepaniak-Sienniak 2016, Kurowska i Szczupak 2016) wynika, że przyczyną takiego stanu rzeczy mogą być bariery o charakterze podażowym: prawno-organizacyjne (nadmierne, trudne do zrealizowania lub zniechęcające wymogi ustawowe ograniczające możliwości tworzenia danych form opieki przez uprawnione podmioty¹⁶), finansowe (ograniczone budżety samorządów), kompetencyjne i świadomościowe (brak odpowiednich diagnoz i rzetelnej wiedzy odnośnie do popytu na określone formy opieki w danym środowisku lokalnym, niedostrzeżenie zasadności przeprowadzenia tego typu diagnoz).

Z kolei na podstawie badań omówionych w niniejszym artykule (choć nie są one reprezentatywne dla wrocławskich rodzin, objęły one jednak dużą ich grupę) można dodatkowo wskazać potencjalne bariery rozwoju usług opieki indywidualnej (opiekunów dziennych, nian) o popytowym charakterze, takie jak brak wiedzy ze strony rodziców o tych usługach lub też brak ufności wobec nich. Ponadto, w odniesieniu do klubów dziecięcych wydaje się, iż jest to instrument mało adekwatny do polskich realiów, jeśli wziąć pod uwagę to, że mają one być przede wszystkim instrumentem ułatwiającym godzenie posiadania dzieci z wykonywaniem pracy zawodowej. W naszym kraju bowiem rzadko podejmowana jest praca odpowiadająca oferowanemu przez kluby wymiarze czasowemu, do 5 godzin dziennie, tj. w niepełnym wymiarze (według danych Eurostatu jest to 7,1% osób w wieku produkcyjnym, Eurostat 2015). Choć z drugiej strony warto zauważyć, że instytucjonalne formy opieki nad dzieckiem powinny być dostosowane także do potrzeb tych rodziców, którzy preferują zatrudnienie w elastycznym czasie pracy (z badań Diagnozy Społecznej 2015 wynika, że takie rozwiązanie jest najbardziej pożądane

¹⁶ Na przykład, klub dziecięcy może funkcjonować, a tym samym być dofinansowany ze środków publicznych, tylko do 5 godzin dziennie, co zniechęca do ich tworzenia ze względu na obawę, że w sytuacji, gdy większość rodziców podejmuje pracę w pełnym wymiarze (8 godzin dziennie) nie będzie nań popytu; słaby rozwój opiekunów dziennych wynika m.in. z konieczności odbywania przez kandydatów 160-godzinnego szkolenia (w przypadku, gdy kandydat na opiekuna dziennego nie posiada ustawowych kwalifikacji pielęgniarki, położnej, opiekunki dziecięcej, nauczyciela wychowania przedszkolnego, nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej lub pedagoga opiekuńczo-wychowawczego), które zniechęca owych kandydatów do podjęcia się odpłatnej funkcji opiekuna czyichś dzieci lub z braku możliwości samozatrudnienia jako opiekun dzienny (w ramach własnej działalności gospodarczej); „odstrasżające” są przepisy dotyczące zatrudnienia niani, związane z koniecznością zawarcia umowy uaktywniającej i wynikającymi z niej obowiązkami wobec ZUS. Te i inne bariery zidentyfikowane zostały w pogłębionych wywiadach indywidualnych (badaniu zrealizowanym przez I. Kotowską, Szczepaniak-Sienniak i Szelewę w 2014 roku) na temat warunków realizacji zadań wynikających z ustawy o opiece nad dziećmi do lat 3, w ramach międzynarodowego projektu badawczego pt. *Families in the economic crisis: mapping policy responses in 5 European Member States* (Eurofound 2015). Wywiady te były przeprowadzone m.in. z przedstawicielami: Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Urzędu Miejskiego Wrocławia, „Związku Dużych Rodzin 3Plus”, Fundacji „FamiliJny Wrocław” (szerzej: Eurofound 2015, Szczepaniak-Sienniak 2016).

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

w godzeniu posiadania dzieci i pracy zawodowej: dotyczy 59% kobiet i 61% mężczyzn¹⁷, Czapiński i Panek 2015: 140).

Należy też zwrócić uwagę na akceptowalność przez badane rodziny kosztów dostępnych instytucji (usług). Z przedstawionych tu badań wynika na przykład, że średnie miesięczne opłaty za żłobek nie powinny przekraczać 270 zł. Co więcej, badane rodziny z najniższymi dochodami (poniżej 1000 zł) często nie deklarowały korzystania z ustawowych rozwiązań (żłobka, klubu dziecięcego, dziennego opiekuna lub niani), a wskazywały przede wszystkim osobistą opiekę lub pomoc babci albo dziadka. Może mieć to związek z trudnościami finansowymi, które nie pozwalają na ponoszenie opłat za tego typu usługi.

Inna ciekawa obserwacja wynikająca z zaprezentowanych opinii wrocławskich rodzin dotyczy modelu opieki nad dzieckiem. Otóż teza o tym, że w Polsce rodzina pozostaje głównym podmiotem sprawującym opiekę (por. Ciepielewska-Kowalik 2014: 145) zdaje się dotyczyć przede wszystkim rodzin wielodzietnych (z 3 i większą liczbą dzieci), bowiem rodziny z 1 i 2 dziećmi wśród głównych form wsparcia opieki nad małym dzieckiem wskazały nieco częściej żłobki.

Wobec powyższego do pożądaných działań w rozwoju instrumentarium polityki rodzinnej wobec rodzin z małymi dziećmi zaliczyć należy:

- upowszechnienie wiedzy wśród rodzin o dostępnych instrumentach polityki rodzinnej (np. poprzez akcje informacyjne na piknikach miejskich dla rodzin, w lokalnych mediach, żłobkach, przedszkolach, szkołach i miejscach pracy);
- podejmowanie inicjatyw i działań na rzecz rzeczywistej (nie tylko ustawowej) dywersyfikacji form wspierania opieki nad małym(i) dzieckiem (dziećmi) oraz ułatwianie dostępu do nich, przy uwzględnieniu oczekiwań i preferencji rodzin oraz zróżnicowanej sytuacji zawodowej, rodzinnej itp. (poprzez systematyczne diagnozowanie oczekiwań rodzin dotyczących polityki rodzinnej w tym obszarze)¹⁸;
- rozwijanie niedrogich i świadczących wysokiej jakości usługi żłobków oraz upowszechnianie wiedzy o wszystkich aspektach wynikających z tej formy wsparcia (np. na wzór żłobków rodzinnych – *crèches familiales* – we Francji);

¹⁷ Następne rozwiązania, jakie w przywołanym badaniu respondenci wskazali jako preferowane w godzeniu pracy zawodowej i obowiązków rodzicielskich to: lepsze możliwości opieki poza domem dzieci do 7 lat (prawie 31% kobiet i 27% mężczyzn), wyższe zasiłki (wychowawczy, na dzieci, 24% kobiet i 25% mężczyzn) oraz możliwość wykonywania części pracy w domu (28% kobiet i 23% mężczyzn). Pozostałe opcje jakie respondenci mieli tu do wyboru, to praca w niepełnym wymiarze, praca w systemie zmianowym, więcej wolnych dni w tygodniu, dłuższy urlop macierzyński, dłuższy urlop wychowawczy, lepsze możliwości opieki poza domem dzieci w wieku 7–12 lat (więcej: Czapiński i Panek 2015: 140).

¹⁸ Przykład może stanowić model francusko-belgijski, który charakteryzuje się rozbudowanym systemem publicznych (niedrogich) usług opieki nad dziećmi, który sprzyja utrzymaniu wysokiej aktywności zawodowej (również w pełnym wymiarze czasu pracy) wśród kobiet wychowujących dzieci. Przy okazji warto zaznaczyć, że rozpowszechnione w tym modelu zatrudnienie matek realizowane jest wskutek ich preferencji, a nie konieczności ekonomicznej, ponieważ model francusko-belgijski wspiera różne modele ekonomiczne rodziny, w zależności od wyboru rodziców (szerzej: Antonnen i Sipilä 1996).

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

- sprzyjanie rozwojowi form wsparcia dla rodzin pozostających głównym podmiotem opieki nad dzieckiem, tj. sprawujących opiekę osobiście lub korzystających z pomocy babci albo dziadka;
- wprowadzenie dodatkowego wsparcia (niekoniecznie w postaci bezpośrednich świadczeń pieniężnych) dla rodzin wychowujących małe dzieci, a jednocześnie będących w trudnej sytuacji materialnej (np. poprzez uzależnienie opłat za daną usługę od sytuacji dochodowej rodziny, pierwszeństwo dostępu przez rodziny ubogie do publicznych i jednocześnie tańszych niż prywatne usług)¹⁹.

W odniesieniu do rozwoju polityki rodzinnej w miastach, gminach i innych środowiskach lokalnych warto dodać, że wskazana jest partycypacja wielu instytucji i osób w kreowaniu owej polityki (zob. Rogaczewska 2013, Szczepaniak-Sienniak 2016). Inicjatywy i działania w tym zakresie powinny być wspólnym zadaniem przedstawicieli różnych środowisk, m.in.: władz centralnych, jako podmiotu ustawodawczego; władz lokalnych, realizujących zadania zlecone przez rząd; organizacji pozarządowych, jako przedstawicieli samych rodzin; przedsiębiorców i innych podmiotów, posiadających odpowiednie doświadczenie w tworzeniu i prowadzeniu instytucji oferujących usługi dla rodzin z dziećmi; naukowców, jako osób wspierających diagnozowanie potrzeb rodzin oraz gromadzenie i wykorzystywanie wiedzy o nowych rozwiązaniach w określonych obszarach.

LITERATURA

- Antonnen A., Sipilä J., 1996, *European social care services: Is it possible to identify models?*, "Journal of European Social Policy", no. 6(87), s. 87–100.
- Bank Danych Lokalnych, GUS, <https://bdl.stat.gov.pl> (data dostępu: 20.05.2016).
- Barnett W.S., 2011, *Effectiveness of early educational intervention*, "Science" 333(6045), s. 975–978.
- Castles F.G., 2003, *The world turned upside down: Below replacement fertility, changing preferences and family-friendly public policy in 21 OECD countries*, "Journal of European Social Policy", tom 13, nr 3, s. 209–229.
- Ciepielewska-Kowalik A., 2014, *Współczesne przemiany europejskich modeli opieki nad dziećmi a model polski (na przykładzie zmian w latach 2007–2012)*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 364, s. 145–159.
- Czapiński J., Panek T. (red.), 2015, Raport: Diagnoza Społeczna 2015, *Warunki i jakość życia Polaków*, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.
- Del Boca D., 2002, *The effect of child care and part-time opportunities on participation and fertility decisions in Italy*, "Journal of Population Economics", nr 15, s. 549–573.
- Del Boca D., Locatelli M., 2006, *The determinants of motherhood and work status: A survey*, IZA Discussion Paper, nr 2414, Institute for the Study of Labour, Bonn.

¹⁹ Podobne rozwiązania funkcjonują w modelu brytyjskim (zwanym też brytyjsko-saksońskim; publiczne i relatywnie tanie usługi opiekuńcze dla dzieci ukierunkowane są tu głównie na rodziny problemowe lub będące w trudnej sytuacji materialnej), a także w Szwecji, Danii i Finlandii, gdzie również funkcjonują stosunkowo niedrogie, publiczne usługi, a jednocześnie, co warto szczególnie uwzględnić, wzrastają wskaźniki dzietności i aktywności zawodowej (szerzej: Antonnen i Sipilä 1996).

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

- Del Boca D., Pasqua S., Pronzato C., 2009, *Motherhood and market work decisions in institutional context: a European perspective*, "Oxford Economic Papers", nr 61, s. 47–171.
- Esping-Andersen G., 2009, *The incomplete revolution: adapting to women's new roles*, Polity Press, Cambridge.
- Eurofound, 2015, *Families in the economic crisis: Changes in policy measures in the EU*, Publications Office of the European Union, Luxembourg http://www.euro.centre.org/data/1454079403_50470.pdf (data dostępu: 10.05.2016).
- Eurostat, 2009, *Reconciliation between work, private and family life in the European Union*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Eurostat, 2015, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Employment_statistics/pl (data dostępu: 28.07.2016).
- Galar R., Roman G., Waszkiewicz J., 2015, *Strategia „Wrocław w perspektywie 2020 plus”*, <http://www.wroclaw.pl/biznes/files/dokumenty/1250/strategia-Wroclaw2020-pl.pdf> (data dostępu: 26.07.2016).
- Gromadzka K., 2008, *Praca zawodowa kobiet a ich rola w życiu rodziny*, [w:] C. Sadowska-Snarska (red.), *Równowaga Praca-Życie-Rodzina*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok, s. 194–198.
- GUS, 2014a, *Miasta w liczbach 2012*, GUS, Warszawa.
- GUS, 2014b, *Rocznik Demograficzny 2014*, GUS, Warszawa.
- Haan P., Wrohlich K., 2011, *Can child-care policy encourage employment and fertility? Evidence from a structural model*, "Labour Economics", nr 18, s. 498–512.
- Heckmann J., 2011, *The Economics of Inequality. The Value of Early Childhood Education*, American Educator, Spring.
- Kotowska I., 2007, *Uwagi o polityce rodzinnej w Polsce w kontekście wzrostu dzietności i zatrudnienia kobiet*, „Polityka Społeczna”, nr 8, s. 13–19.
- Kotowska I.E., Józwiak J., 2011, *Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie oraz między kobietami i mężczyznami: generacje, rodziny i płęć kulturowa – GGS-PL*, „Studia Demograficzne”, nr 1(159), s. 99–106.
- Kraval O., 1996, *How the local supply of day-care centres influences fertility in Norway: A parity-specific approach*, "Population Research and Policy Review", tom 15, nr 3, s. 201–218.
- Kurowska A., 2010, *Bariery i uwarunkowania aktywności zawodowej młodych matek w Polsce*, „Polityka Społeczna”, nr 11–12, s. 11–17.
- Kurowska A., 2012, *Wpływ wybranych instrumentów polityki rodzinnej i polityki zatrudnienia na dzietność oraz aktywność zawodową kobiet*, „Polityka Społeczna”, nr 11–12, s. 14–20.
- Kurowska A., Szczupak K., 2016, *Zmiany w dostępie do usług opieki nad dzieckiem poniżej trzech lat w polskich gminach i popyt na te usługi*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 456, s. 180–191.
- Macura M., MacDonald A.L., Haug W. (eds.), 2005, *The New Demographic Regime. Population Challenges and Policy Responses*, United Nations, New York and Geneva.
- Matysiak A., 2007, *Indywidualne przesłanki zwiększenia aktywności zawodowej*, [w:] I.E. Kotowska, U. Sztanderska, I. Wójcicka (red.) *Aktywność zawodowa i edukacyjna a obowiązki rodzinne w Polsce w świetle badań empirycznych*, Wyd. Scholar, Warszawa, s. 383–403.
- Moroń D., 2011, *Zmiany w zakresie instytucjonalnej opieki nad dziećmi do lat trzech w Polsce*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 239.
- NIK, 2014, *Koordinacja polityki rodzinnej w Polsce*. Informacja o wynikach kontroli (KPS-4101-003-01/2014), Warszawa, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,9100,vp,11306.pdf> (data dostępu: 28.02.2016).
- Rindfuss R.R., Guilkey D.K., Morgan S.P., Kraval O., 2010, *Child-care availability and fertility in Norway*, "Population and Development Review", tom 36, nr 4, s. 725–748.
- Rogaczewska M., 2013, *Partycypacyjne tworzenie lokalnej polityki rodzinnej. Poradnik dla samorządowców*, Wydanie Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa.

Kierunki zmian w instytucjonalnej opiece nad dziećmi do lat 3...

- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 10 lipca 2014 r. w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzony żłobek lub klub dziecięcy (Dz.U. 2014, poz. 925).
- Sprawozdanie z realizacji „Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020” za 2015 rok, <https://www.mpips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/strategia-rozwoju-kapitalu-ludzkiego-srkl---projekt-z-31072012-r/> (data dostępu: 2.05.2016).
- Sprawozdanie Rady Ministrów z realizacji ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz. U. z 2016 r. poz. 157) w 2015 r., <http://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-nad-dzieckiem-w-wieku-do-lat-trzech/informacje-statystyczne/sprawozdanie-rady-ministrow-z-realizacji-ustawy-z-dnia-4-lutego-2011-r-o-opiece-nad-dziecmi-w-wieku-do-lat-3-w-latach-2011-2012/> (data dostępu 23.08.2017).
- SRKL 2020 (*Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020*), <https://www.mpips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/strategia-rozwoju-kapitalu-ludzkiego-srkl---projekt-z-31072012-r/> (data dostępu: 10.05.2016).
- Szelewa D., 2011, *Usługi opiekuńcze dla małych dzieci: główne argumenty za rozszerzeniem dostępu do publicznych usług opieki nad dzieckiem*, „Warszawskie Debaty o Polityce Społecznej”, Friedrich-Ebert-Stiftung, ICRA.
- Szczepaniak-Sienniak J., 2016, *Polityka rodzinna w Polsce. Kierunki zmian i ich uwarunkowania*, [w:] M. Kielkowska (red.), „Zeszyty Demograficzne” cz. 2, pt. *Polityki rodzinne wobec zmian demograficznych*, Instytut Obywatelski, Warszawa (w druku).
- US we Wrocławiu, 2014, *Rocznik Statystyczny Wrocławia 2014*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław.
- US we Wrocławiu, 2016, *Rocznik Statystyczny Wrocławia 2016*, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław.
- Ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. o opiece nad dzieckiem do lat trzech (Dz.U. 2016 nr 0 poz. 157 – tekst jednolity).
- Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (Dz.U. 2016 poz. 195).
- Wrohlich K., 2006, *Labor Supply and Child Care Choices in a Rationed Child Care Market*, IZA Discussion Paper nr 2053.
- Wrocławski opiekun dzienny*: Projekt Wrocławskiego Centrum Integracji, <http://opiekun.wci.wroclaw.pl/> (data dostępu: 27.07.2016).
- Wróbel M., 2015, *Tendencje zmian współczynników dzietności w miastach 100-tysięcznych i większych w latach 1999–2012*, *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach* nr 233, s. 186–196.
- Strony internetowe:
<https://rodzina.gov.pl/opieka> (data dostępu: 16.02.2016).
<http://opiekun.wci.wroclaw.pl/> (data dostępu: 16.02.2016).
<http://www.mpips.gov.pl/rodzina500plus> (data dostępu: 17.04.2016).
<https://www.mpips.gov.pl/wsparcie-dla-rodzin-z-dziecmi/opieka-nad-dzieckiem-w-wieku-do-lat-trzech/resortowy-program-maluch/rok-2016/ogloszenie-o-konkursie/> (data dostępu: 26.07.2016).

Joanna Szczepaniak-Sienniak, Marek Kośny

DIRECTIONS IN DEVELOPMENT
OF INSTITUTIONAL CHILDCARE FOR CHILDREN
UNDER THE AGE OF 3 IN THE LIGHT
OF FAMILIES' EXPECTATIONS – A CASE STUDY

ABSTRACT

New solutions in the field of childcare under the age of 3 were introduced in Poland in 2011. This article, based on a survey conducted among Wrocław families, provides arguments for the thesis that actual implementation of these new solutions is by far insufficient. An analysis of the instruments showed that nurseries are the most popular and recognizable ones – in contrast to other quite unpopular services, such as children's clubs, daily caregivers and nannies employed on a contractual basis. The results of the research presented in this article, indicate the existence of constraints on both the supply side, including issues related to financial, legal and organizational aspects, as well as on the demand side. The new solutions introduced in 2011 seem not to fully meet the expectations of families.

Keywords: family, family policy, institutional childcare under the age of 3